

ІМ'Я & СИМВОЛ. САКРАЛЬНИЙ ЗМІСТ УКРАЇНСЬКОЇ АЗБУКИ

2. Азбука як божественне послання. Символіка азбуки

1. *Принцип пропорції.* Вище зазначалося, що кирилиця, так само як єврейський, грецький і латинський алфавіти, побудована за принципами тайнопису. Наприклад, форма окремих літер будується за законами зворотної пропорції, що демонструє смислові бінарності:

Буква	Назва букви	Смислове значення
р / ѣ	ръци / ієри	Протиставлення твердості й м'якості.
ш / т (прописна т)	ша / твёрдо	Протиставлення тиші й звуку). «Ша» має звуконаслідувальне походження від шиплячого звуку [ш], який імітує звук заспокоєння або заклик до мовчання (подібно до «тиш-ш-ше»). У розмовній мові часто вживається як наказ припинити розмову. «Твердо» – має зворотнє значення, передбачає гучне і зрозуміле виголошення звуків.
ж	живѣте	Поєднання протилежностей на кшталт лат. W/M, як протиставлення «жіночого» і «чоловічого» принципу..

2. *Зв'язок з небом, констатація достатку.* Під сузір'ям Візничого на південному заході проглядається сузір'я Тільця із яскраво помаранчевим Альдебараном. У IV та III тис. до н. е. у ньому була точка весняного рівнодення. Входження Сонця в це сузір'я знаменувало початок нового року та пробудження природи після зимового холоду. Зодіакальним знаком цього сузір'я є голова бика з рогами. Не дивно, що зображення перших літер багатьох стародавніх алфавітів нагадують бичачу голову:

Мал. 11. Сузір'я Тільця. Фото з відкритих джерел.

Іврит	א - алеф	Алеф – перша літера, має числове значення 1, символізує єдиного Бога (Елохім, Адонай). Саме з Алефа починаються заповіді («Анохі» – «Я Господь Бог твій»). Обриси літери походять від протосинайського зображення, на основі ієрогліфа, яким зображували голову бика.
Фінікійський	𐤀 - алеф	«Алеф» фінікійською означало «бик». Втілення сили, їжі та головної робочої тварини в господарстві, тому був першим.
Арабський	ألف - аліф	Оскільки Аліф – це вертикальна лінія, що стоїть окремо, в ісламській каліграфії та суфізмі він символізує Єдність

		Бога (Аллаха). Назва самого Бога (الله) починається з Аліфа. Символізує початок творення, перший крок до знань. Назва походить від того ж кореня, що й у фінікійців – «приручена тварина», «бик». Хоча візуально арабський Аліф не схожий на голову бика, він зберіг свою першість у алфавіті.
Етрусський	𐌀 - альфа	Етрусський алфавіт часто використовувався не лише для записів, а й у магічних чи ритуальних цілях. Археологи знаходили багато «абеток» (списків літер), нанесених на вази або стіни гробниць. Літера 𐌀, як перша в списку, відкривала магічний ряд символів.
Арамейський	𐤀 - алаф	В арамейських магічних текстах та чашах, які знаходять археологи, Алаф часто символізував Божественний подих. Оскільки звук літери – це просто вихід повітря через горло без участі язика чи губ, його вважали «першозвуком», з якого починається мова і життя. «Алаф» (Alaf, Aleph) буквально означає «бик» або «віл».
Грецький	Α - альфа	Грецька адаптація семітського слова Алеф – «бик». Греки зберегли назву, хоча вона вже не мала для них сенсу як назва тварини, і змінили функцію літери. Альфа і Омега: Оскільки Альфа – перша літера, а Омега – остання, цей вислів став символом початку і кінця, повноти та вічності.
Латинський	A - а	Capitalis Monumentalis (монументальний маюскул) – класичний стиль римського письма, що виник у I ст. до н.е. для написів на камені. Основний шрифт для написів на громадських будівлях, тріумфальних арках та пам'ятниках у Стародавньому Римі. Викарбуване на колоні Траяна вважається еталоном римського шрифту.
Кирилиця	А - Азь	Перша літера старослов'янської кирилиці та водночас особовий займенник «Я», позначає число 1, символізує початок усього, першооснова. Вислів «починати з азів» означає вивчати щось із самого початку, з елементарних основ (так само як «Capitalis Monumentalis» є основою для латинських шрифтів). Коли «Capitalis Monumentalis» – це велична основа латини, то «Азь» – це духовний і графічний фундамент слов'янської писемності.

Отже, А – перша літера алфавіту є стилізованим зображенням голови бика і має безпосереднє відношення до зодіакального сузір'я Тільця, з якого починався новий рік. Відповідно Б (буки) є візуалізацією голосу небесного Тільця, який «букає», що опосередковано свідчить про час виникнення перших алфавітів.

У традиційній культурі алфавіт наділяється сакральним смислом. Його перші й останні літери виражають ідею цілісності, повноти і завершеності, основи і сутності книжної сакральної премудрості.

Основою Кирилиці є акровірш, що описує процес божественного творення [22]. Азбука має декілька рівні прочитання.

Ірівень. Екзотеричні значення. Азбука складає правила індивідуального і спільного буття. Має три головних частини.

Частина 1. Про пізнання та навчання.

- Азъ (Я) – особистість, людина.
- Буки (Букви / Письмена) – знання.
- Вѣди (Відаю / Знаю) – розуміння.
- Глаголь (Кажі / Говори) – слово, дія.
- Добро (Добро) – благо, творення.
- Єсть (Є) – буття.

Зміст: Я букви знаю, слово – це добро, яке є життям.

Частина 2. Про людське суспільство:

- Живѣте (Живіть) – заклик до життя.
- Зѣло (Дуже / Старанно) – посилення дії
- Земля (Земля) – світ, де ми живемо.
- Иже (Які / Ті, що) – союз.
- Како (Як) – порівняння.
- Людїє (Люди) – спільнота.
- Мыслѣте (Думайте) – заклик до розумової праці.

Зміст: Живіть старанно на землі, як і належить людям, що думають.

Частина 3. Про духовний закон.

- Нашъ (Наш) – спільність.
- Онъ (Він / Той) – вказівка на Бога або вищу силу.
- Покой (Спокій) – мир, гармонія.
- Рѣци (Речі / Говори) – проголошуй правду.
- Слово (Слово) – основа Всесвіту.
- Твердо (Твердо / Непохитно) – впевненість.

Зміст: Наш Той (Бог) – це спокій; промовляй слово істини твердо.

Історія і семантика інших звуків.

У фінальній частині абетки літера «Ч» продовжує повчання:

- Шта (Що) – що, який.
- Ерѣ, Еры, Ерѣ (спеціальні звуки).
- Червь (Червлений / Гарний).
- Ять (Мати / Зрозуміти).

Можливий варіант трактування: «Щоби бути справжньою (красивою / червленою) людиною, треба мати світло (знання)».

II рівень. Історія і семантика окремих літер і висловів.

Літера Ч. Окремі дослідники вважають, що форма літери «Ч» у глаголиці (давнішому варіанті письма) нагадувала чашу або певну ємкість, слово «червь» закріпилося через свою фонетичну відповідність звуку [ч].

Насправді назва літери «Ч» у слов'янській абетці звучить як «Червь» (Черв'якъ), але її сприйняття у давні часи було іншим – ширшим і шляхетнішим, ніж сьогодні. Позначала червоний колір. У давнину слово «червень» або «червлений» означало яскраво-червоний, багряний колір. Цю фарбу добували з особливого виду личинок комах – «червця» (кошенілі). Процес виготовлення фарби називали «червленням». Оскільки червоний колір вважався символом краси, влади та гідності, назва літери «Червь» асоціювалася насамперед із чистотою та красою. Назва місяця «червень»

походить від того самого кореня, бо саме в цей час збирали личинок для створення тієї самої дорогоцінної червоної фарби.

Літера Х є класичним прикладом, коли цілком пристойне церковне слово через візуальні асоціації та народний гумор перетворилося на евфемізм (заміну лайки), а потім і на саму лайку. Мова йде про поширене слово «Хѣрь». У давній слов'янській абетці «Х» називалася «Хѣрь» (Хер). Напевне, що є скороченням від грецького «Херувим» (ангельський чин). Смилова десакралізація відбулася не через зміст слова, а через форму літери. Справа у тому, що літера «Х» виглядає як дві перехрещені лінії. У старій мові процес перекреслення чогось (наприклад, помилки в тексті або списку) називали дієсловом «похерити», буквально – «намалювати літеру хер». У XVIII-XIX ст., – часі виникнення буржуазії, яка намагалася наслідувати поведінку дворянства, вживати матерні слова в пристойному товаристві було неприпустимо, тому люди почали використовувати назву літери «Х» як цензурну заміну сороміцькому слову на ту саму літеру. Після реформи 1918 р. назви літер на кшталт «Аз, Буки, Веді, Хер» скасували (замінивши на «А, Бе, Ве, Ха»), старе значення слова «Хер» забулося. Однак зв'язок із лайкою залишився і слово остаточно перейшло в категорію грубої лексики.

Літера Щ у давнину звучала як «Шта» і означала «що». У наближеній до старослов'янської болгарській мові літера «Щ» до сьогодні вимовляється як [шт]. Наприклад, слово «що» болгарською пишеться як «*што*», а читається як «*што*». На нашій території звук з часом трансформувався у м'яке [шч], але назва «Шта» нагадує про її давнє коріння.

Літера Ф – «Фертъ», і від цього пішов вираз «ходити фертом» або «стояти фертом», тобто тримати руки в боки, демонструючи самовпевненість чи гордість.

Літера V – «Іжиця» була останньою в абетці й мала форму батога або розрізаної лози. Звідси вираз: «Прописати іжицю», тобто відшмагати або суворо покарати.

Літера Ъ – «Ять» була найскладнішою літерою, яку школярі часто плутали з іншими «і», за помилки в ній часто карали різками. Вона звучала майже як «е», але писалася лише в конкретних словах, які треба було просто завчити (їх було понад сто). Звідси вислів «Знати на ять», що означало бездоганно вивчити. Інакше кажучи, коли учень знав усі слова з «ятями» напам'ять, це вважалося найвищим рівнем грамотності.

«Від аза до іжиці» – слов'янський аналог латинського «від А до Я» або «від альфи до омеги». «Азь» – перша літера, «Іжиця» – остання, тому вислів охоплює завершене навчання або процес.

«Дивитися глаголем». Літера «Глаголь» у старому написанні мала прямий кут (схожа на сучасну «Г», але гострішу, що означало дивитися криво, з-під лоба. Іноді так називали шибеницю через схожу форму.

Історія звуку «І». Для позначення звуку [і] було чотири літери, і кожна мала свою «місію» і грецьке коріння. 1. «І» (И – Іже): відповідає сучасній літері «И», але в давнину вона вимовлялася як чисте [і]. Числове значення 8. Вживалася у більшості слов'янських слів. Назва «Іже» означає «той, який». 2.

«І» (І – І), так зване «І десятичне», оскільки відповідало числу 10. Її писали переважно перед голосними (наприклад, Ісусь, історія) та перед літерою «Й». Вираз «розставити крапки над і» пішов саме від цієї літери, бо вона візуально відрізнялася крапкою вгорі. 3. «Ђ» (Ять) – раніш це був дуже довгий і напружений звук [іє], який з часом у більшості говірок злився зі звуком [і]. Позначала історичні корені слів. Наприклад, слово «ліс» писалося через «Ять» – лѣсь. 4. «У» (Іжиця) – цією літерою «прописували» покарання. Скопійована з грецької літери іпсилон (υ). Вживалася лише в дуже обмеженій кількості слів грецького походження, пов'язаних із церквою (наприклад, муро, свнодь).

Більшість цих літер зникли під час реформ правопису в 1918 р., а в українській мові ще раніше, під час формування сучасного фонетичного правопису. Мова прагне до економії, тому замість чотирьох літер, які позначають один звук, залишається одна або дві найзручніші. В українській мові збереглися і «И», й «І»: «И» стала твердою, а «І» – м'якою.

Літера «Ять» (Ђ) стала тим «вододілом», який розвів українську та російську фонетику в різні боки. Колись у давньослов'янській мові був звук, який позначався літерою «Ять». Він не був ні чистим [і], ні чистим [є]. Це був довгий, напружений звук, схожий на [іє]. Слово «хліб» писалося як хлѣбъ.

В українських діалектах цей складний звук «Ять» з часом став вужчим і поступово перетворився на чистий звук [і], що отримало назву Ікавізм. У результаті: хлѣбъ → хліб, лѣсь → ліс, снѣгъ → сніг, щ стало однією з головних рис, яка відрізняє українську мову. В російській мові цей же звук став ширшим і перетворився на чистий звук [є]: хлѣбъ → хлеб, лѣсь → лес, снѣгъ → снег. Завдяки «Ятю» ми можемо відрізнити автохтонні слова від запозичених. Наприклад: слово «віра» (через «і») – є розвитком давнього вѣра; слово «аптека» запозичене з грецької, тому там звучить [є], а не [і].

Далі буде.